

faktisk for svært tilgængelig for gymnasieelever. En betydelig del af den litteratur, der henvises til er fra 1982/83, og dette svarer også til hovedvægten i grundbogsafsnittene. Der er kommet mere aktuelle problemstillinger ind først og fremmest i gode afsnit om atomkrigens scenarier og stjernekrigsdebatten. Men generelt ligger hovedvægten på 1982/83 litteraturen.

Dette er naturligt nok set i forhold til litteraturens tyngde og den sikkert noget længere produktionstid på denne revision, men det betyder, at bogens verdensbillede snart vil virke lidt forældet. Dette gælder tydeligst for den »aktuelle« tekstsamling. Gorbatsjov optræder således på bøgernes forsidefoto. Men der gives reelt intet grundlag for en vurdering af, om lederskiftet i USSR vil få internationale sikkerhedspolitiske konsekvenser. Det er ikke tilfredsstillende for gymnasieelever at blive spist af med Andropovs fjendebillede. Ligeledes synes jeg, at bogens billede af Reagan-styret i for høj grad er bundet til de første præsidentår. Det gør det svært for eleverne at forstå Reagans senere forsøg på at optræde i rollen som fredsdue. Det i forvejen meget store bogværk skal altså suppleres yderligere, hvis elevernes krav om aktualitet skal imødekommes.

Sproget er klart og gennembearbejdet, og man skal lede med lup for at finde utilgængelige sætninger. Ydermere er grundbogen forsynet med en ordliste, hvor en del af begreberne forklares. I tekstsamlingen er sværhedsgraden selvfølgelig ret varierende lige fra det rene talesprog til vanskelige teoretiserende tekster. Finn Madsen har løst dette problem ved at anbringe ordforklaringer i tilknytning til de enkelte tekster. I tekstsamlingen er der endvidere arbejdsspørgsmål til tekstgrupperingerne. Der er således gjort meget for at gøre bogen tilgængelig for eleverne. Det eneste, der mangler i denne henseende, er et egentligt stikordsregister, der kunne give mulighed for at arbejde mere åbent med grundbogs- og tekstkonfrontationer.

Bjarne W. Frederiksen
Risskov Amtsgymnasium
Århus

Flemming Mikkelsen (red.), *Protest og oprør*, Århus: Forlaget Modtryk, 1986, 365 s.

En gruppe på 14 forskere (historikere, sociologer, politologer og en enkelt jurist) har sammen arbejdet på en antologi om emnet ”protest og oprør” i Danmark. Den periode, der behandles, strækker sig fra omkring 1730 frem til i dag. Det er blevet til ialt 12 solide og veldokumenterede forskningsbidrag, der alle indeholder nyt og relevant materiale til belysning af et emnefelt, der ikke tidligere i Danmark har været gjort til genstand for en så ekstensiv og grundig udforskning i en samlet publikation.

Som det ofte er tilfældet med så store antologier, er det umuligt i en almindelig anmeldelse at behandle bidragene under ét, ligesom det heller ikke kan lade sig

faktisk for svært tilgængelig for gymnasieelever. En betydelig del af den litteratur, der henvises til er fra 1982/83, og dette svarer også til hovedvægten i grundbogsafsnittene. Der er kommet mere aktuelle problemstillinger ind først og fremmest i gode afsnit om atomkrigens scenarier og stjernekrigsdebatten. Men generelt ligger hovedvægten på 1982/83 litteraturen.

Dette er naturligt nok set i forhold til litteraturens tyngde og den sikkert noget længere produktionstid på denne revision, men det betyder, at bogens verdensbillede snart vil virke lidt forældet. Dette gælder tydeligst for den »aktuelle« tekstsamling. Gorbatsjov optræder således på bøgernes forsidefoto. Men der gives reelt intet grundlag for en vurdering af, om lederskiftet i USSR vil få internationale sikkerhedspolitiske konsekvenser. Det er ikke tilfredsstillende for gymnasieelever at blive spist af med Andropovs fjendebillede. Ligeledes synes jeg, at bogens billede af Reagan-styret i for høj grad er bundet til de første præsidentår. Det gør det svært for eleverne at forstå Reagans senere forsøg på at optræde i rollen som fredsdue. Det i forvejen meget store bogværk skal altså suppleres yderligere, hvis elevernes krav om aktualitet skal imødekommes.

Sproget er klart og gennembearbejdet, og man skal lede med lup for at finde utilgængelige sætninger. Ydermere er grundbogen forsynet med en ordliste, hvor en del af begreberne forklares. I tekstsamlingen er sværhedsgraden selvfølgelig ret varierende lige fra det rene talesprog til vanskelige teoretiserende tekster. Finn Madsen har løst dette problem ved at anbringe ordforklaringer i tilknytning til de enkelte tekster. I tekstsamlingen er der endvidere arbejdsspørgsmål til tekstgrupperingerne. Der er således gjort meget for at gøre bogen tilgængelig for eleverne. Det eneste, der mangler i denne henseende, er et egentligt stikordsregister, der kunne give mulighed for at arbejde mere åbent med grundbogs- og tekstkonfrontationer.

Bjarne W. Frederiksen
Risskov Amtsgymnasium
Århus

Flemming Mikkelsen (red.), *Protest og oprør*, Århus: Forlaget Modtryk, 1986, 365 s.

En gruppe på 14 forskere (historikere, sociologer, politologer og en enkelt jurist) har sammen arbejdet på en antologi om emnet ”protest og oprør” i Danmark. Den periode, der behandles, strækker sig fra omkring 1730 frem til i dag. Det er blevet til ialt 12 solide og veldokumenterede forskningsbidrag, der alle indeholder nyt og relevant materiale til belysning af et emnefelt, der ikke tidligere i Danmark har været gjort til genstand for en så ekstensiv og grundig udforskning i en samlet publikation.

Som det ofte er tilfældet med så store antologier, er det umuligt i en almindelig anmeldelse at behandle bidragene under ét, ligesom det heller ikke kan lade sig

gøre at tage alle de enkelte bidrag op. Emnekredsen spænder vidt – fra bondeprotester (Birgit Lønstrup) og håndværkeraktioner (Th. Bloch Ravn) i 1700-tallet, over den statsoppositionelle organisering af borgerlige offentlighedsformer fra slutningen af 1700-tallet frem til enevældens fald (Vagn Wählin), den tidlige kvindekamp (Agnete Birger Madsen) og frem til sociologiske analyser af græsrodsbevægelser (Peter Gundelach) og protest-aktionsformer i de sidste par årtier (Ole Borre, Jørgen Jepsen). Bogen sluttet med en gennemgang af tidligere, centrale bidrag til udforskningen af kollektive aktioner i Vesteuropa 1500-1985.

Af Flemming Mikkelsens forord og indledende præsentation af bidragene fremgår det, at bidragene er blevet til på baggrund af et fælles ”projekt, der skulle kortlægge sider af de kollektive aktioners historie i Danmark” (s. 1). Der har ikke været ambitioner om nogen særlig stærk koordination med hensyn til valg af teori og metode, og tilsyneladende heller ikke angående emneudvælgelsen (s. 7).

De fleste af bidragene er da også overvejende af historisk beskrivende karakter, når bortses fra dem, der omhandler den nyeste tid samt Flemming Mikkelsens afsluttende, mere syntetiserende artikel. Også de fleste af de historisk beskrivende bidrag søger dog at sætte protestbevægelserne ind i et større perspektiv gennem relatering til grundlæggende magtstrukturer og ændringstendenser i samfundet og ved at bruge analysen af de konkrete hændelsesforløb til at uddrage særlige træk ved den danske samfundsformation.

Det gælder således i Wählins analyse af dannelsen af de borgerlige offentlighedsformer, der viser, hvordan nye klasser i Danmark (byborgerskab og gårdmandsklasse) på en forholdsvis fredelig og af staten overvåget og reguleret måde blev inddraget som statsbærende klasser. Og det gælder også Erik Helmer Persens interessante og meget overbliksgivende bidrag om oprørsbevægelser i dansk landbrug fra agrarbevægelsen i 1980'erne, over Dansk Landmandsforening omkring 1. verdenskrig, Landbrugernes Sammenslutning i 1930'erne og frem til LR-80-bevægelsen i nyeste tid. Han viser, hvorledes de danske agrarbevægelser overvejende har været præget af forsvar for den eksisterende samfundsorden og er relativt integrationsorienterede. De har, sammenlignet med udenlandske bevægelser, været favoriseret gennem landbrugets store samfundsøkonomiske betydning og ret betydelige magtressourcer i form af veludbyggede organisationer og indflydelse på statslige apparater. Selv om for eksempel LS i 1930'erne som organisation ikke blev direkte integreret i det politiske system, opnåede bevægelsen dog betydelig indflydelse på konkrete politikfelter gennem erobring af positioner i andelssektoren og gennem aktioner, der påvirkede både de etablerede landbrugsorganisationer og de statslige myndigheder.

Flere af bidragene om den nyeste tid interesserer sig for de protestformer, der er knyttet til emner uden for produktionssfæren – græsrodsbevægelser, protestformer i forhold til myndigheder, ungdomsaktioner mv. Gundelach peger på græsrodsbevægelsernes baggrund i ændrede værdimønstre og normer med kritik af magt og selvstændighedstrang. Selv om organisationsformerne er flygtige, ser han dem som varige elementer i kraft af de værdiændringer og sociale netværk som etableres. Ole Borre bringer interessante tal frem til belysning af de holdninger, der ligger bag nyere protestformer og deltagernes socio-økonomiske bag-

grund. Det viser sig for eksempel, at højere uddannede og folk med højere indkomst er mere protestaktive end andre. Han viser endvidere, at såvel personer, der mener at have fået det værre, som personer, der oplever at have opnået forbedringer på forskellige materielle områder, er mere protestaktive, end hvis de ikke har oplevet ændringer. Endelig mener han at kunne konkludere, at der i høj grad er tale om et generationsfænomen (og ikke blot et aldersfænomen), koncentreret blandt dem, der gik ud af skolen i slutningen af 1960'erne.

Som helhed giver bogen således en række større og mindre brikker til et billede af "protest og oprør" i de 2-3 sidste århundreder af danmarkshistorien. Flemming Mikkelsens afsluttende artikel (også enkelte af de øvrige) sætter dem ind i et internationalt perspektiv. Dette er i sig selv et udbytte, som gør bogen værd at læse.

Samtidig kan man naturligvis ikke lade være med at spørge, om disse brikker nu også kan føjes sammen i et meningsfuldt helhedsmønster. Er der almene og fælles substanser bag de protestfænomener, der er analyseret? Det må vel være motiveringen for at behandle dem i et samlet projekt og en samlet publikation, og efter en samlet læsning af den er man en smule skuffet over, at det ikke tages op i forhold til de konkrete bidrag i bogen. Det berøres godt nok i Flemming Mikkelsens afsluttende oversigtsartikel, men uden at det relateres til bogens egne bidrag, og uden at der forsøges uddestilleret egentlige teoretiske kernebegreber til bestemmelse af, hvad "protest og oprør" er. Den afsluttende diskussion (s. 344-47) er snarere præget af en vis skepsis over for hidtidige forsøg på sammenfattende begreber og teorier.

Det (eventuelt underforståede) fælles bag fænomenerne kan være både en kollektivt delt oplevelse af uretfærdighed, undertrykkelse eller utilfredshed over tendenser til ændring af erhvervede rettigheder, og træk, der har at gøre med handleformer: der skal være tale om kollektive handleformer og typisk sådanne, der bryder det normale, institutionaliserede mønster (uden at de behøver at være ulovlige eller voldelige). Dette må jo give en meget heterogen mængde af fænomener, der opfordrer til nøjere sammenligning. For eksempel får man stor lyst til at spørge, hvad de essentielle fællestræk er mellem LS, hvis ledende skikkelser blandt andet var gårdejer Knud Back (Rønne), godsejer Th. Juncker (Avnsøgaard) og stamhusbesidder, hofjærgermester, formand for majoratsforeningen, J. Sehested (Broholm), og BZ-bevægelsen. Begge bevægelser har sin baggrund i utilfredshed, der deles af en større gruppe, og begge anvender kollektive aktionsformer udover det typisk forekommende. Men er disse træk "essentielle nok" til at se de to bevægelser som udtryk for det samme?

Det er naturligvis ikke i sig selv en mangel ved en bog, at den efterlader ubesvarede spørgsmål, tværtimod, det er jo generelt en kvalitet. Men jeg synes nok i dette tilfælde, at der er tale om så nærliggende og fundamentale spørgsmål, at de burde have været behandlet grundigere. Det har antagelig delvis sin forklaring i, at der er tale om en meget løst koblet gruppe af forskellige forskere, som derfor ikke har haft tid og ressourcer til fælles begrebsafklaring; men muligvis spiller det også en rolle, at der i de fleste tilfælde er anlagt en ret empiristisk forskningsstrategi. Klassiske samfundsteoretiske og socialfilosofiske spørgsmål, som for mig

forekommer centrale i den foreliggende sammenhæng, dvs. temaer som den sociale orden, social integration og solidaritet samt betingelser for samfundsinstitutionernes legitimitet, berøres næsten ikke, selv om de dog kunne have tjent som fælles referencepunkter, uden nødvendigvis at være underkastet præcis samme teoretiske og metodologiske tolkninger.

Endelig kunne sådanne grundlæggende, systematiske overvejelser måske også have sikret en noget bedre dækning af centrale områder, eventuelt i form af udnyttelse af tidligere undersøgelser (for eksempel arbejderklassens kampe fra 1870'erne, de sociale bevægelser i forbindelse med forfatningskampen i samme periode og modstandsbevægelsen under besættelsen).

Selv om jeg stiller mig lidt skeptisk til forsøg på udskillelse af »protest og oprør« som generelt, men distinkt forskningsfelt, står det indtryk uanfægtet, at bogens artikler hver på deres konkrete områder giver værdifulde og læseværdige bidrag til belysning af kollektive handleformer.

Heine Andersen
Center for Uddannelsesforskning
Handelshøjskolen i København

Yngve Möller, *Östen Undén. En biografi*, Stockholm: Norstedts Förlag, 1986, 576 s.

Manden, som var Sveriges udenrigspolitik, har man kaldt Östen Undén, og det med god grund. Først og fremmest var han Sveriges udenrigsminister fra 1945 til 1962, hvor han grundlagde og fastholdt den alliancefri udenrigspolitik. Forinden havde han været udenrigsminister 1924-26, herunder Sveriges repræsentant i Folkeforbundets Råd, formand 1937-45 for det i 1937 oprettede udenrigsudvalg og samtidig medlem af det udenrigspolitiske nævn. Herudover havde Undén været medlem af den permanente voldgiftsdomstol i Haag og fungeret som dommer i en række konkrete sager, blandt andet i 1933 mellem Bulgarien og Grækenland. For denne sidste indsats fik han i øvrigt den usædvanlige hædersbevisning at få et bjerg i Bulgarien opkaldt efter sig. Med i billedet hører også, at Undén var juridisk professor ved Uppsala Universitet samt i en årrække universitetskansler.

Alene Undéns arbejde som udenrigsminister gør det højst rimeligt at skrive en biografi, og forfatteren er vel rustet til den opgave. Han var fra 1948 til 1972 chefredaktør for *Arbetarbladet*, siden 1972 ambassadør. Vigtigere i denne forbindelse er, at han 1954-72 var socialdemokratisk medlem af Riksdagen og herunder medlem af såvel udenrigsudvalg som udenrigsnævn.

Forfatteren fremhæver i sit forord, at han i så vid udstrækning som muligt vil lade Undén selv komme til orde ved citater og »Enligt denna arbetslinje har jag varit återhållsam med egna kommentarer och tolkande synpunkter« (s. 10). Han lægger ikke større vægt på dokumentation, men har dog lavet et enkelt (for ikke at sige primitivt) noteapparat »til hjälp för speciellt intresserade«.